

Knjiga Bogdana Radice o fenomenu Sredozemlja

Novi brevijar Mediterana

Piše Ive Šimat Banov

Hrvatski publicist, povjesnik i književnik Bogdan Radica (Split, 1904. - New York 1993.) pripadao je - kako čitamo u predgovoru knjige - "liberalnom krugu newyorške emigracije", a to znači onom probranijem soju ljudi koji se određivao kao građanin svijeta i, recimo, onoj emigraciji koja nažalost nije igrala niu igra neku zamjetnu ulogu u današnjoj Hrvatskoj. To "ljudsko šarenilo" (B. Maruna) predstavlja zapravo malu dijalošku i liberalniju društvenu zajednicu koja bez strasti i mržnje propituje najšire i najdublje odnose (od političkih do ljudskih), kojima je Drugi svjetski rat davno završio i koji više ne dijele svijet na "ustaše" i "partizane".

Književnik i putopisac, suradnik Hrvatskog glasa i Hrvatske revije, čija je suradnja u časopisima u mladosti bila uglavnom "književnog, kulturnog značaja" (V. Nikolić), pisao je u Obzoru, Novoj Europi, Hrvatskoj reviji, Književniku, Savremeniku, splitskom dnevniku Novo doba, ali i u Srpskom književnom glasniku te u Domu in svetu i nizu talijanskih, grčkih, francuskih i talijanskih časopisa portretirajući Pirandella, Marinettića, Ungarettića, Martinića, Miguela de Unamuna...

MEDITERANSKE TEZE Kao jedan od "najvažnijih književnih Mediteranaca, Bogdan Radica propituje fenomen Sredozemlja i sredozemništva i pripadnosti naših krajeva toj kolijevci civilizacije. Svoje mediteranske teze sugestivno intuira ali i širokim uvidima i erudicijom dobro potkrepljuje - pri čemu njegovo znanje i poznavanje povijesti i sadašnjosti Mediterana zapravo destruiira naraciju ili puku erudiciju, te čuva sposobnost povezivanja različitih i srodnih fenomena sugerirajući da je Mediteran ljudski unutrašnji koliko i izvanjski topos. Radica ustrajava na otkrivanju prave naravi mediteranizma koja latinskoj erudiciji i pravilnosti suprotstavlja mediteranski romantizam, a rimskom vojničkom imperijalizmu kojeg su simboli osvajanja i ubijanja, individualnost brojnih civilizacija Sredozemlja i prava "carstva thalatrokracija rasutih Mediteranom kojih individualnost stoji u suprotnosti s univerzalizmom Rima".

Premda je Radici pisanje plod dužih i kraćih putovanja Sredozemljem, nije to Fortisov Viaggio... koji otkriva nepoznati zabitni svijet, nego sredozemna kolijevka i spremnica duha, njedra i različitoga i jedinstvenog duhovnog i civilizacijskog prostora. Uz to, Radica aktualizira problem primorstva i zaleda, kopnenih i morskih dijelova ili nepomirljivost otvorenog morskog i zatvorenost stjenovitih hrbata unutrašnjosti.

Ovim esejima na temu Mediterana i položaja Dalmacije u njemu ne škodi pretjeranost znanja i brojnost imena. Ti eseji pripadaju "hrvatskoj putopisnoj književnosti" koja zapravo jest promišljanje, a ne toponimija, pisanja u kojima erudicija, znanje fermentiraju na drugačiji način nego u enciklopedijskom nabranju mjesta i fenomena o kojima Radica toliko toga zna, koje susreće i kojima se divi.

Knjiga Bogdana Radice "Vječni Split" bavi se i položajem Dalmacije ili Splita unutar Mediterana ili uže postavlja pitanje što znači biti Splitsanin u odnosu na Zadrana, ukazuje na razliku između Splitsana - građanina i Splitsana - Varošanina. Tom promišljanju pribraja i brojna sjećanja na slavne ljude poput Don Frane Bulića ("... kardinalski važan ... veličanstven u svojem dostojanstvenom koraku, toliko kneževskom i gospodarskom, da je više nego na jednog katoličkog dostojanstvenika sličio na rimskog senatora"), Kerubina Šegvića, Trumbića, Smodlaku, I. Tartagliu, Vidovića i druge. Uz to, u posljednjim poglavljima ove knjige kroz osobno iskustvo ispisuje onu duboku politi-

čku i psihološku transformaciju grada (neposredno nakon Drugog svjetskog rata) i u traumatskom vremenu "pobjednika" govoreći o iskustvu jedne nove definicije "slobode" po kojoj i posve nevini lako gube glavu.

BOJE VENECIJE Za pisca je ovih redaka posebice zamjetna hvale vrijedna tankočutnost autora za likovne fenomene. Primjerice, on povezuje gracilnu i suptilnu Parižanku s Krete s elementima pariškoga impresionizma, a El Greca će shvatiti kao stanovitu simbiozu bizantskih, venecijanskih i španjolskih suvrstica pri čemu će elgrecovsku antropometriju pronaći u visokim, tankovijastim i suptilnim ljudima s minojskih fresaka, a u katoličkom shvaćanju slikarstva vidjeti orijentalnu atmosferu čistog Bizantince. I Radičini opisi krajolika njedre čisti plastički dar zapažanja. On, primjerice, govori o "kubističkim građevinama otoka", o krajoliku koji je "gol, čist, jasan i arhitektonski određen", o izmješanim, nejasnim i vlažnim bojama Venecije i njezinu smislu za dekor i raskoš gotike kojega opet suprotstavlja jasnom i muževnom stilu Firence. A spominjući slikarstvo Tintoretta, Veronesa ili Tiepola i ostale aktere velike venecijanske slikarske slave mi se suočavamo s onim

Bogdan Radica
'Vječni Split',
Ex Libris,
Split/Zagreb, 2002.

razumijevanjem umjetničkih i likovnih pojavnosti do kojih profesionalni pisac ili povjesnik umjetnosti, oboružan znanjem i "teorijama" rijetko dopijeva.

Ponešto je manje suptilno i gotovo likovno neosjetljivo čitanje Meštrovića. Po Radici, s Meštrovićevim djelom "dalmatinska umjetnost razbija okvir svojih provincijskih granica i prelazi na viši plan općeg svjetskog stvaranja". Neosporo je da Radica u Meštroviću vidi ono što Matoš, primjerice, neće vidjeti nikada; naime, grandioznoga tvorca umjetničkog identiteta i čovjeka koji je nadoknadio stoljeća. On Meštrovića vidi kao logični kontinuitet likovnih mogućnosti od Buvine i Radovana ili Jurja Dalmatinca. Dakako da su i problematične tvrdnje da je s "Meštrovićevim umjetničkim djelom problem dalmatinske i hrvatske umjetničke samostalnosti u odnosu prema zapadnome Mediteranu riješen" - te da je, štoviše, doveden do "konačnoga rješenja" grč jedne sredine da nadoknadi stoljeća, poveže i uspostavi kontinuitet na temeljima dvojbene simbioze udaljenih i različitih civilizacija. Na te, ali i na druge Radičine tvrdnje, primjerice da je "dugački i neobično naporni umjetnički kontinuitet stigao do svoje sinteze", treba s razlogom baciti sumnju ali i imati na umu tadašnje miješanje umjetničkih i političkih ciljeva, kao i nesumnjiv autoritet Meštrovića koji je "spriječio" Radicu da pomniji sagleda i oblikovne elemente kiparske gromoglasne epike i dramatike.